

Συμβολή του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης στη δράση\*:  
**1<sup>η</sup> ΠΕΖΟΠΟΡΙΚΗ ΔΙΑΣΧΙΣΗ ΡΕΜΑΤΙΑΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ - ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ**  
**Παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος: 5 Ιουνίου 2016**

**ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) είναι ο σημαντικότερος τρόπος με τον οποίο η κοινωνία μπορεί όχι μόνο να ευαισθητοποιηθεί αλλά και να ενεργοποιηθεί για την προστασία του περιβάλλοντος. Πολλά σχολεία της περιοχής έχουν ασχοληθεί και έχουν εκπονήσει πολύ αξιόλογα προγράμματα Π.Ε. για το Ρέμα Χαλανδρίου, κάποια μάλιστα από αυτά έχουν βραβευτεί (π.χ. του 3ου Λυκείου Χαλανδρίου), έχουν παρουσιαστεί σε συνέδρια Π.Ε. (π.χ. του 2ου Γυμνασίου Χαλανδρίου) ή έχουν δημοσιευτεί (π.χ. 1<sup>ο</sup> ΤΕΕ Χαλανδρίου). Οι περιβαλλοντικές ομάδες (μαθητές και εκπαιδευτικοί) των σχολείων που εκπονούν προγράμματα Π.Ε. υποστηρίζονται από το Υπουργείο Παιδείας μέσω των θεσμών των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και των Υπευθύνων Π.Ε. των Διευθύνσεων Εκπαίδευσης.



**ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ (ΚΠΕ Αργυρούπολης)**  
**και τα ΡΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**

Το **Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης** (ΚΠΕ Αργυρούπολης, [www.kpea.gr](http://www.kpea.gr)), ιδρύθηκε και λειτουργεί από το 1995, είναι ένα από τα πρώτα ΚΠΕ που δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα και το πρώτο ΚΠΕ στην Αττική. Σήμερα το ΚΠΕ Αργυρούπολης προσφέρει 12 εκπαιδευτικά προγράμματα για Σχολεία Πρωτοβάθμιας (Α/θμιας) και Δευτεροβάθμιας (Β/θμιας) Εκπ/σης ανάλογα με το ενδιαφέρον ή τη βαθμίδα του κάθε σχολείου (<http://www.kpea.gr/programmata.php>) και παράλληλα αποτελεί βασική δομή του Υπουργείου Παιδείας για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών σε θέματα περιβάλλοντος. Στα 21 χρόνια λειτουργίας του στο ΚΠΕ Αργυρούπολης έχουν παρακολουθήσει εκπαιδευτικά περιβαλλοντικά προγράμματα πάνω από 3.800 σχολικές περιβαλλοντικές ομάδες (πάνω από 93.300 μαθητές και 7.500 συνοδοί εκπαιδευτικοί) ενώ έχουν επιμορφωθεί σε πολυήμερα σεμινάρια περίπου 7.300 εκπαιδευτικοί Α/θμιας και Β/θμιας Εκπ/σης.

Από τα πρώτα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΚΠΕ Αργυρούπολης ήταν και αυτό με τίτλο «**Το νερό - τα ρέματα**» που προσέλκυσε το ενδιαφέρον μεγάλου αριθμού σχολείων. Λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος, το ΚΠΕ το 1996 προχώρησε στην ίδρυση ενός δικτύου σχολείων με τίτλο: «**Ρέματα της Αττικής**» (σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ και τον Υπεύθυνο ΠΕ της Δ/σης Β/θμιας Εκπαίδευσης Δ' Αθήνας). Από τότε και μέχρι σήμερα, εκπαιδευτικές και επιμορφωτικές δράσεις του ΚΠΕ Αργυρούπολης σχετικά με τα ρέματα περιλαμβάνουν τα **ρέματα: Γερουλάνου, Πικροδάφνης, Χαλανδρίου και Μεγάλο Ρέμα Ραφίνας**. Πριν από 2 χρόνια (12/4/2014) το ΚΠΕ Αργυρούπολης συμμετείχε και στην υλοποίηση επιμορφωτικής δράσης για εκπαιδευτικούς που οργάνωσε η Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Παράρτημα Αττικής (Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. Αττικής, [www.peekpeattikis.gr](http://www.peekpeattikis.gr)) με τίτλο: «**Ρέμα Χαλανδρίου: εξερευνώντας τη φυσική και πολιτιστική ιστορία**», στην οποία συμμετείχαν περίπου 50 εκπαιδευτικοί και άλλοι ενδιαφερόμενοι ενήλικες. **Εκπαιδευτικό υλικό που έχει παραχθεί από το ΚΠΕ για τα ρέματα είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα [http://www.kpea.gr/nero\\_remata.php](http://www.kpea.gr/nero_remata.php).**

\*Η δράση γίνεται με πρωτοβουλία του συλλόγου “Βρίλησός” σε συνεργασία με το Σύλλογο Προστασίας Ρεματιάς Πεντέλης-Χαλανδρίου και άλλους φορείς.

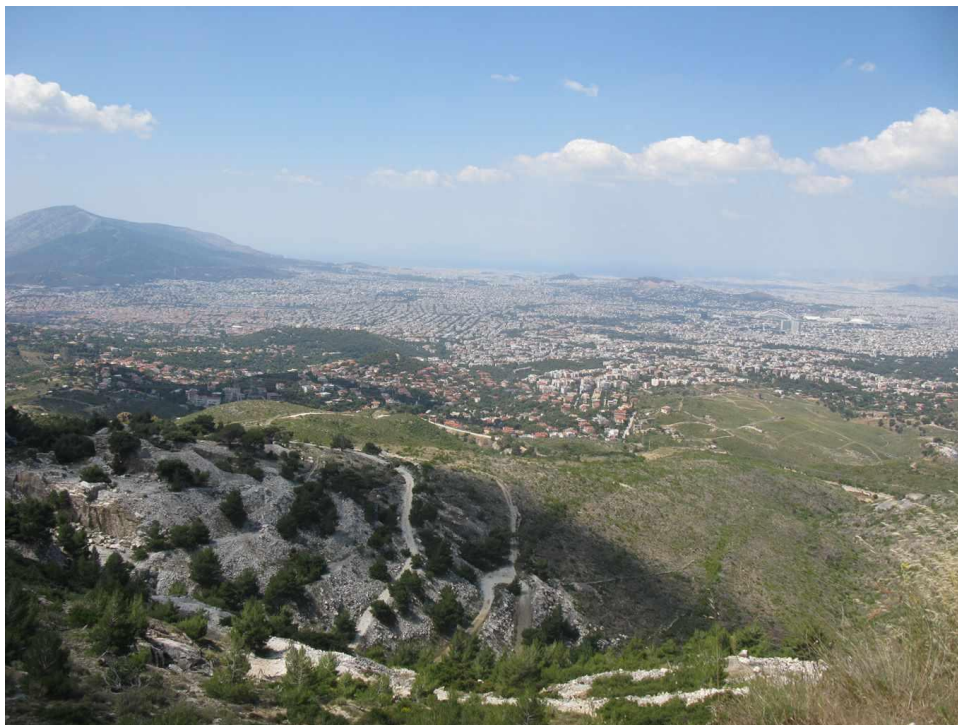
## ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΤΗΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ

### Α1. ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ

Βριλησσός Ποταμός, Ρέμα Πολυδρόσου, Ρέμα Πεντέλης - Χαλανδρίου ή απλά «Ρεματιά» είναι μερικές από τις κατά καιρούς και κατά τόπους ονομασίες του Ρεματός Χαλανδρίου. Ξεκινά από τις ΝΔ κλιτύες της Πεντέλης και διασχίζει τους πρώην Δήμους ή Κοινότητες Πεντέλης, Ν. Πεντέλης, Μελισσίων, Βριλησίων, Αμαρουσίου και Χαλανδρίου. Το μήκος του φτάνει τα 10 χλμ.

### Α2. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Στην εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού έπαιξε καθοριστικό ρόλο η επιλογή του χώρου εγκατάστασης των ανθρώπων. Η Αττική περιβάλλεται από ένα φυσικό φράγμα βουνών μήκους 60 χλμ. (Υμηττός, Πεντέλη, Πάρνηθα, Ποικίλο όρος, Όρος Αιγάλεω) και η μόνη διέξοδος της είναι από τη θάλασσα. Ουδέποτε ξένος στρατός εισήλθε σ' αυτήν από τη στεριά. Στα χρόνια του Κώνωνος κατασκευάστηκε τείχος στον Πειραιά και με δεδομένο την ισχυρή ναυτιλία της, η πόλη των Αθηνών δημιούργησε ένα αξεπέραστο πολιτισμό κυρίως τον 5<sup>ο</sup> π.Χ. αιώνα. Η ύπαρξη του βράχου της Ακρόπολης ήταν θείο δώρο, γιατί επέτρεπε την επόπτευση στα δύο πεδία βιοτικής σημασίας: το Θριάσειο (για τα σιτηρά) και τα Μεσόγεια (για το κρασί και τα ελαιόδεντρα), αλλά και στον Σαρωνικό. Η Πεντέλη αποτελούσε το βορειοανατολικό φράκτη στη συστάδα των βουνών και των λόφων.



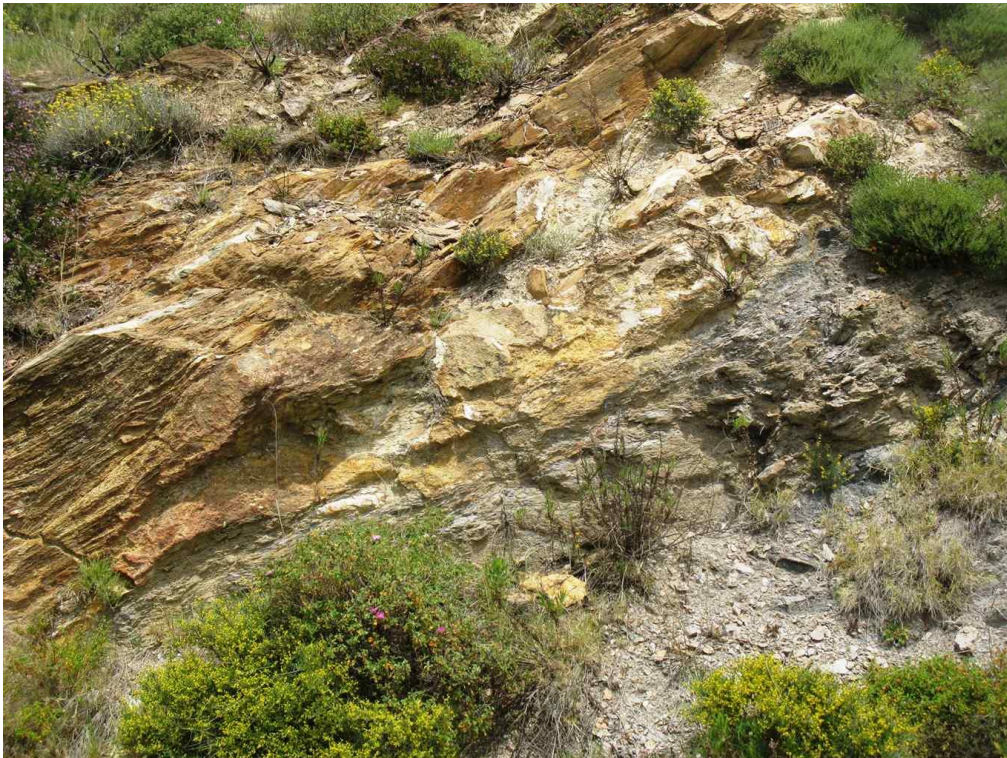
*Αποψη του Λεκανοπεδίου από τα αρχαία λατομεία*

### Β1. ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΥ

Σε κείμενα του Ηροδότου και του Θουκυδίδη συναντάμε το όρος με το όνομα Βριλησσός, που σημαίνει «ισχυρός λίθος», εκ του βριώ (έχω ισχύ), του λάας (πέτρα) και την κατάληξη -σος. Το όνομα Πεντέλη το παίρνει τον 3<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ. από το δήμο που εγκαθίσταται στο λόφο μπροστά από το βουνό (αρχαίος δήμος Πεντέλης, εκεί που είναι σήμερα η πλατεία της Αγίας Τριάδας). Το Πεντελικό όρος οριοθετεί το λεκανοπέδιο Αθηνών στα νοτιοδυτικά, από την πεδιάδα του Μαραθώνα στα βορειοανατολικά και την κοιλάδα της Μεσογαίας στα ανατολικά, ενώ ανατολικά βρέχεται από τον Κόλπο των Πεταλιών. Ο Βριλησσός, όπως ήταν το αρχικό όνομα του όρους, χαρακτηρίζεται μέσα από ιστορικά ντοκουμέντα από τα λευκά και σκληρά πετρώματα του και από τα πλούσια πευκοδάση που τον περιβάλλουν σε χαμηλότερο υψόμετρο καθώς και τα δροσερά νερά του που αναβλύζουν προς όλες τις κατευθύνσεις. Στη Ρωμαϊκή εποχή (τον 2<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ. ) για τις ανάγκες ύδρευσης της Αθήνας κατασκευάστηκε υπόγεια σήραγγα που ξεκινούσε από την οδό Μεσολογγίου στην περιοχή της Αγ. Τριάδος στην Παλιά Πεντέλη, μέσω της Αγ. Τρύφωνος, της Μονής Πεντέλης, του Χαλανδρίου και κατέληγε στην Αθήνα. Το Αδριάνειο σύστημα ήταν σχεδιασμένο να μαζεύει στη διαδρομή του και από δευτερεύοντα υδραγωγεία νερό για τις ανάγκες της Πόλης, όπως του Χαλανδρίου, του Κοκκινιάρ, της Κιθάρας (Πάρνηθα) και του Μονοματίου (Αχαρνές). Η Πεντέλη διαφέρει από τα υπόλοιπα



βουνά της Αττικής διότι διαθέτει σχιστολίθους που συγκρατούν τα όμβρια ύδατα και στην επαφή με τα μάρμαρα δημιουργούνται ενδιαφέρουσες γεωλογικές καρστικές μορφές όπως είναι οι πόλγες (το γήπεδο της Νέας Πεντέλης- η λίμνη πριν αυτή μπαζωθεί). Ταυτόχρονα σημαντική είναι και η επιφανειακή ροή δημιουργώντας ρέματα κυριότερα των οποίων είναι το Μέγα Ρέμα της Ραφήνας (Βαλανάρη) και η Ρεματιά, ενώ στο Ντράφι σχηματίζεται και καταρράκτης.



*Επαφή σχιστολίθων στο δρόμο Παλιάς Πεντέλης – Αγίου Πέτρου*

Τα υψηλότερα σημεία της Πεντέλης είναι το Πυργάρι (1108), η Μπύρζα (897) και ο Άγιος Παντελεήμων (870). Τα πετρώματα που συναντάμε είναι μεσοζωικά κρυσταλλοσχιτώδη (το **κατώτερο μάρμαρο** έχει ελαφριά κιτρινωπή χροιά εξαιτίας του χλωρίτη και του μοσχοβίτη), οι **σχιστόλιθοι της Καισαριανής** (μοσχοβιτικοί, χλωριτικοί, ασβεστιτικοί), το **ανώτερο μάρμαρο** (λεπτοκρυσταλλικό, τεφρόλευκο έως κυανόλευκου χρώματος), απ' όπου έγινε η απόληξη του μαρμάρου από την αρχαιότητα έως σήμερα και οι **τεταρτογενείς αποθέσεις** (κώνοι κορημάτων, πλευρικά κορήματα, αλλουβιακά ριπίδια). Στην περίπτωση του πεντελικού μαρμάρου το καθαρό απολήψιμο είναι μόνο 10-20%, άρα τα στείρα που είναι πολύ μεγάλο ποσοστό είναι εύκολο και λόγω των μεγάλων κλίσεων των πρανών να μεταφερθούν σε χαμηλότερα σημεία βοηθούμενα και από τις πυρκαγιές. Έτσι, παρατηρούνται πολύ συχνά έντονα πλημμυρικά φαινόμενα με αποτέλεσμα την πολύ γρήγορη μεταφορά των υλικών. Η εγκατάλειψη της εξόρυξης του μαρμάρου για την προστασία του πεντελικού όρους έγινε με το Ν.386/76 και το Π.Δ 755/88 συνετέλεσε στο να μην επιδεινωθεί το φαινόμενο των πλημμυρών. Στα μάρμαρα λόγω των έντονων κλίσεων η επιφανειακή απορροή είναι της τάξης του 50-60%, ενώ στους μη περατούς σχιστόλιθους το 70-80% των συνολικών κατακρημνίσεων. Επομένως στην Πεντέλη αναπτύσσεται δενδριτικό υδρογραφικό δίκτυο. Η ρεματιά του Χαλανδρίου είναι η απόληξη του ρέματος Βαθύ, συγκεντρώνει μεγάλο μέρος των επιφανειακών υδάτων του νότιου πεντελικού και τα κατευθύνει μέσω του Ποδονίφτη στον Κηφισσό.

## **B2. ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΥ – ΠΙΚΕΡΜΙΚΗ ΠΑΝΙΔΑ**

Στις πλαγιές του βουνού στην περιοχή Ντράφι (παρόλο που είναι δασική περιοχή οικοδομήθηκε σε μεγάλο βαθμό από συνεταιρισμό) και στην ευρύτερη περιοχή του Πικερμίου ανακαλύφθηκαν παλαιοντολογικά ευρήματα που μαρτυρούν την ύπαρξη πλούσιας πανίδας από φυτοφάγα και σαρκοφάγα ζώα του Καινοζωικού αιώνα (Πικερμική πανίδα). Ανάμεσα σε αυτά συγκαταλέγονται μαστόδοντες, χαλικοθήρια, ρινόκεροι, χοίροι, ελάφια, μεσοπίθηκοι, ελλαδοθήρια, αντιλόπες, γκαζέλλες, γεράκια, μαχαιρόδοντες, ύαινες και ένα σπάνιο γιγαντιαίο είδος χελώνας. Όλα αυτά βρέθηκαν σαν μια τεράστια συγκέντρωση ζώων σε συγκεκριμένη τοποθεσία που απετέλεσε το νεκροταφείο τους σπρωγμένα από κάποιο λόγο που μπορεί να ήταν η εκδήλωση μιας ξαφνικής πυρκαγιάς.

## Γ1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, ΧΛΩΡΙΔΑΣ & ΠΑΝΙΔΑΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ

Στην Πεντέλη φυτρώνουν πάνω από 700 είδη φυτών. Η αρχική βλάστηση του βουνού περιελάμβανε πεύκα, πλατάνια, λεύκες, βελανιδιές, αγριοκυπαρίσσια, μυρτιές, πικροδάφνες, κέδρους, σχίνα, ρείκια κ.ά. τα οποία πλέον περιορίζονται στα χαμηλά του βουνού και δίπλα από τους δρόμους. Σήμερα, μόνο σε λίγες περιοχές έχουν επιβιώσει συστάδες χαλέπιου πεύκης (*Pinus halepensis*) ενώ σε όλο το υπόλοιπο βουνό επικρατεί η χαμηλή βλάστηση από ετήσια κυρίως φυτά. Κάθε άνοιξη η Πεντέλη γεμίζει από ίριδες, καμπανούλες, ορχιδέες, κρόκους, φριτιλάρια και δεκάδες άλλα είδη που δημιουργούν ένα πολύχρωμο μοτίβο. Ανάμεσά τους πολλά σπάνια και ενδημικά φυτά, μεταξύ των οποίων ο κρόκος της Αττικής (*Crocus sieberi atticus*), η σιληνή της Πεντέλης (*Silene pentelica*), το βερμπάσκο της Πεντέλης (*Verbascum pentelicum*), η εντυπωσιακή ίριδα της Αττικής (*Iris attica*), η μαύρη φριτιλάρια (*Fritillaria obliqua*), το αιθιόνημα (*Aethionema saxatile graecum*), η καμπανούλα (*Campanula celsii celsi*), η κενταύρια (*Centaurea attica pentelica*), το άγριο γαρύφαλλο (*Dianthus serratifolius serratifolius*) και η βιόλα (*Viola hymettia*). Άλλα σημαντικά φυτά του βουνού είναι το *Cerastium candidissimum*, η *Aubrieta deltoidea*, η *Gagea bohemica*, η *Onobrychis ebenoides*, το πολύγαλο *Polygala nicaeensis tomentella*, η *Valeriana asarifolia* και οι ορχιδέες *Himantoglossum robertianum*, *Dactylorhiza romana*, *Orchis italica*, *O. morio*, *Serapias bergonii*, *Ophrys attica*, *O. aesculapii*, *O. ferrum equinum*, *O. leucadica*, *O. mammosa*, *O. leochroma* και *O. speculum*.

Δυστυχώς, οι επανειλημμένες πυρκαγιές και ιδιαίτερα αυτές που συνέβησαν στις ίδιες περιοχές σε διάστημα μόλις 3 ετών (1995 & 1998) αλλά και πιο πρόσφατες, έχουν υποβαθμίσει ανεπιστρεπτή τη δασική βλάστηση. Η χλωριδική σύνθεση και η φυσιολογία του τοπίου έχουν μεταβληθεί, ενώ η μειωμένη φυτοκάλυψη έχει οδηγήσει σε μεγαλύτερους ρυθμούς διάβρωσης. Σύμφωνα με έρευνες του Πανεπιστημίου Αθηνών, πολλές από τις εστίες των πυρκαγιών το διάστημα 1975-1995 συνέπιπταν με οικιστικά συγκροτήματα, σπίτια και γενικότερα με οικοδομική δραστηριότητα. Οι επεκτάσεις των οικισμών και οι αλλαγές χρήσης γης απειλούν με περαιτέρω υποβάθμιση το κατα-καμένο τοπίο.

Η ορνιθοπανίδα της περιοχής είναι σχετικά περιορισμένη, με περίπου 80 είδη να έχουν παρατηρηθεί, καθώς οι συνεχείς πυρκαγιές έχουν διώξει πολλά πουλιά που άλλοτε ζούσαν εδώ. Εν τούτοις στην Πεντέλη ζούνε ακόμα αρπακτικά, όπως ξεφτέρια, γερακίνες, πετρίτες, βραχοκιρκίνεζα, μπούφοι, τυτούδες, χουχουριστές, κουκουβάγιες και γκιώνηδες. Οι πέρδικες είναι κοινές και η ορνιθοπανίδα συμπληρώνεται με είδη, όπως μεκάτσες, τσαλαπετεινοί, κοκκινοτσιροβάκοι, αμπελουργοί, ασπροκώλες, ψαρόνια, μουστακοτσιροβάκοι, κοκκοθραύστες, κοκκινολαίμηδες, καρβουνιάρηδες, καρδερίνες, φανέτα, μαυροσκούφηδες, φυλλοσκόποι, κ.ά.



Σημαντική είναι η παρουσία του πρασινόφρυνου. Συχνή είναι η παρουσία της κρασπεδοχελώνας και της γραικοχελώνας ενώ στη περιοχή ζούνε πολλά λιακόνια. Άλλα είδη της ερπετοπανίδας είναι ο αβλέφαρος, το σιλιβούτι, η τρανόσαυρα, η δεντρογαλιά, το σπιτόφιδο, η σαΐτα, ο λαφιιάτης και η οχιά. Από τα θηλαστικά, στην Πεντέλη ζούνε ακόμα αλεπούδες και μάλιστα κάποιες από αυτές επισκέπτονται συχνά τις γύρω αστικές περιοχές. Άλλα είδη είναι οι ασβοί, τα κουνάβια, οι λαγοί, οι σκαντζόχοιροι, διάφοροι ποντικοί και νυχτερίδες. Είναι αξιοσημείωτες οι αναφορές ότι λίγες δεκαετίες πριν στην περιοχή ζούσαν ακόμα τσακάλια και αγριογούρουνα. (Πηγή: [www.naturagraeca.com/ws/122,184,7,1,1,Πεντελικό-Όρος](http://www.naturagraeca.com/ws/122,184,7,1,1,Πεντελικό-Όρος))



## Γ2. ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ, ΧΛΩΡΙΔΑ & ΠΑΝΙΔΑ ΤΗΣ ΡΕΜΑΤΙΑΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ

**Κατά μήκος του Ρέματος Χαλανδρίου** αναπτύσσεται ένα **υγροτοπικό οικοσύστημα** εσωτερικών υδάτων μεγάλης οικολογικής σημασίας, αφού αποτελεί ένα από τα λίγα εναπομείναντα ρέματα της Αττικής που δεν έχουν - πλήρως ή κατά το μεγαλύτερο μέρος τους - μπαζωθεί, καλυφθεί ή εγκιβωτιστεί. Από τα πλέον **χαρακτηριστικά είδη χλωρίδας** της ρεματιάς είναι ο πλάτανος (*Platanus orientalis*) - ιθαγενές είδος - και η καλαμιά (*Arundo donax*) - επιγενές είδος - υγρόφιλα είδη και χαρακτηριστικά αυτού του τύπου οικοτόπων όπως είναι εξάλλου και οι πικροδάφνες (*Nerium oleander*). Εκτός από τις καλαμιές και άλλα **ποώδη φυτά** που κατακλύζουν κατά σημεία τις όχθες του ρέματος, απαντώνται σε μεγάλο αριθμό και χαρακτηριστικά είδη της βλάστησης μακί (αείφυλλοι σκληρόφυλλοι **θάμνοι**) όπως: πουρνάρια (*Quercus coccifera*), μυρτιές (*Myrtus communis*), δάφνες (*Laurus nobilis*) και κουμαριές (*Arbutus sp*). Πεύκα, κυπαρίσσια και κουτσουπιές ανήκουν στη χαρακτηριστική μεσογειακή δενδρώδη βλάστηση. Αρκετοί ευκάλυπτοι και λεύκες συμπληρώνουν τον όροφο των δέντρων, αν και ανήκουν στα επιγενή είδη (ξενικά), δηλαδή φυτά που έχουν εισαχθεί από άλλες βιογεωγραφικές περιοχές και τα οποία εύκολα εξαπλώνονται κατά μήκος των ρεμάτων.



Ανθισμένη αγριοτριανταφυλλιά και φρόνος στην κοίτη της Ρεματιάς

Όσον αφορά στην **πανίδα** και πιο συγκεκριμένα στα σπονδυλόζωα συναντώνται:

**α) αμφίβια:** φρόνοι (*Bufo bufo*) και πρασινόφροννοι (*Bufo viridis*),

**β) ερπετά:** 1) **χερσαίες χελώνες:** κρασπεδωτή χελώνα (*Testudo marginata*) και γραικοχελώνα (*Testudo graeca*), 2) **σαύρες:** τρανόσαυρα (*Lacerta trilineata*), λιακόνι (*Chalcides ocellatus*), αβλέφαρος (*Ablepharus kitaibelii*) και 3) **φίδια:** σπιτόφιδο, δεντρογαλιά, αγιόφιδο, νερόφιδο

**γ) η ορνιθοπανίδα** είναι η πιο πλούσια και η πιο εύκολα αντιληπτή κυρίως από το κελάιδισμα των πουλιών και αποτελείται από αρπακτικά (γερακίνες, ξεφτέρια, βραχοκιρκίνεζα, κουκουβάγιες, γκιώνηδες, τυτούδες, χουχουριστές) έως κότσυφες, τσίγλες και άλλα μικρότερα πουλιά.

**δ) από τα θηλαστικά** τα συχνότερα απαντώμενα είναι οι νυχτερίδες και οι σκαντζόχοιροι ενώ αναφέρονται και αλεπούδες που κατεβαίνουν από ψηλότερα σημεία της Πεντέλης.

## Γ3. ΠΑΡΟΧΘΙΑ ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΡΕΜΑΤΙΑΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

Το Ρέμα Χαλανδρίου, αποτελεί κυριολεκτικά μια πράσινη οάση μέσα στον ασφυκτικό αστικό ιστό και στο δομημένο περιβάλλον του Λεκανοπεδίου. Παράλληλα, εκτός από πηγή ζωής για τα είδη χλωρίδας και πανίδας, αποτελεί αναντικατάστατο πόρο για την ποιότητα της ζωής των κατοίκων της παραρρεματίας και γειτονικών σε αυτή περιοχών. Η αξία της διατήρησης της παρόχθιας ζώνης στη φυσική της κατάσταση και ιδιαιτέρως η διατήρηση της αυτοφυούς βλάστησης και της φυτοκάλυψης είναι πολύ μεγάλη μια και η ενιαία και αναπόσπαστη πράσινη αυτή περιοχή προσφέρει πληθώρα λειτουργιών ευεργετικών για τους κατοίκους των παραρρεματίων Δήμων (και του Λεκανοπεδίου Αττικής γενικότερα) όπως:

**Αντιπλημμυρική προστασία.** Τα τελευταία χρόνια, διεθνώς, έχει επικρατήσει η αξιοποίηση και προστασία των φυσικών οδών απορροής των ομβρίων υδάτων, δηλαδή των ρεμάτων, σε αντιδιαστολή με τα παραδοσιακά τεχνητά, συνήθως τσιμεντένια, αντιπλημμυρικά έργα. Μάλιστα η αξία των πράσινων αντιπλημμυρικών είναι πολλαπλή, έχουν μεγάλη προστιθέμενη αξία και μικρό σχετικά κόστος. Η βλάστηση, ανακόπτει την ορμή του νερού, συγκρατεί το έδαφος και περιορίζει τη διάβρωση. Παράλληλα μέσω της κοίτης μπορεί να εμπλουτίζεται ο υδροφόρος ορίζοντας και να μειώνονται τα πλημμυρικά φορτία.

**Ρύθμιση μικροκλίματος.** Ο συνδυασμός νερού και βλάστησης, καθώς και η επικράτηση φυσικών υλικών και χώματος δημιουργεί μια ζώνη όπου το κλίμα είναι ηπιότερο χειμώνα-καλοκαίρι. Το χειμώνα οι θερμοκρασίες είναι υψηλότερες ενώ αντίστροφα το καλοκαίρι επικρατεί δροσιά και διακόπτεται η αστική θερμική νησίδα.

**Μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και ανανέωση του αέρα.** Τα φυτά έχουν την ικανότητα να φιλτράρουν ή να απορροφούν όχι μόνο το διοξείδιο του άνθρακα (μέσω της φωτοσύνθεσης), αλλά και πολλούς άλλους χημικούς ρύπους καθώς και μικροσωματίδια. Επιπλέον η ύπαρξη των μπλε-πράσινων διαδρόμων μέσα στον αστικό ιστό ευνοεί τη δημιουργία ρευμάτων αέρα που διασκορπίζουν περεταίρω τους ρύπους, ενώ όταν αυτοί συνδέονται με περιαστικά δάση τότε λειτουργούν και σαν κανάλια μεταφοράς φρέσκου - δασικού αέρα μέσα στην πόλη.



*Στο γεφυράκι του Αγ. Αθανασίου μετά από βροχή*



*Δράση περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στη Ρεματιά*

**Αισθητική αναβάθμιση και αναψυχή.** Η αισθητική αξία των φυσικών τοπίων είναι ανώτερη από το πιο περίτεχνο ανθρώπινο κατασκεύασμα. Ιδιαίτερα στην μεγαλούπολη της Αθήνας όπου έχουν επικρατήσει η άναρχη δόμηση, η έλλειψη επαρκούς πολεοδομικού σχεδιασμού και τα κάθε λογής κτίρια ή κατασκευές που αλλοιώνουν ή και προσβάλλουν το αττικό τοπίο. Ευτυχώς στη Ρεματιά Χαλανδρίου έχουν σε κάποιο βαθμό αξιοποιηθεί και αναδειχθεί παραρεμάτιες περιοχές ως τόποι περιπάτου, αναψυχής ή ξεκούρασης, όπου κάτοικοι ή επισκέπτες μπορούν να χαρούν τη φύση μέσα στην πόλη.

**Ηχοπροστασία.** Η πλούσια βλάστηση λειτουργεί ως ηχοπέτασμα που εμποδίζει τη μετάδοση των θορύβων από οχήματα και κάθε λογής μηχανές. Επιπλέον, ήχοι της φύσης και κελαϊδίσματα πουλιών συνθέτουν ένα πλούσιο ηχητικό τοπίο που προδιαθέτει για ηρεμία και πιο ανθρώπινους ρυθμούς στην καθημερινότητα.

**Η φύση μέσα στην πόλη - αστική βιοποικιλότητα.** Τα παιδιά της πόλης μεγαλώνουν σε ένα τεχνητό περιβάλλον, όπου το πράσινο και η άγρια ζωή προσπαθεί να βρεί θέση και να αναπτυχθεί στις λιγοστές ακάλυπτες (από μπετόν ή άσφαλτο) θέσεις στις γειτονιές. Η αποξένωση από τη φύση και από τους οργανισμούς που δίνουν ζωή και χρώμα στον πλανήτη μας, μπορούν να αποτραπουν από τη διατήρηση και αξιοποίηση της Ρεματίας. Η μεγάλη ποικιλία χλωρίδας και πανίδας εξάπτει τη φαντασία, εμπνέει, προσφέρει κίνητρα για μάθηση και διεγείρει την παρατηρητικότητα, προκαλεί για παιχνίδια και εξερευνήσεις κ.ο.κ.

**Οικολογικός διάδρομος.** Η πλούσια αυτή όαση ζωής χρησιμεύει επίσης για τη μετακίνηση και την εύρεση καταφυγίου ή τόπου ξεκούρασης σε πολλούς οργανισμούς στο ταξίδι τους για την εξεύρεση τροφής, χώρου αναπαραγωγής και φωλιάσματος κλπ. Ιδιαίτερα για ζώα που ζουν στον ορεινό όγκο και τους πρόποδες της Πεντέλης αποτελεί έναν οικολογικό διάδρομο για την εξάπλωσή τους σε άλλες περιοχές της πόλης. Σήμερα η σύνδεση των χώρων πρασίνου μέσα και γύρω από τις πόλεις αποτελεί μια βασική παράμετρο για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στις σύγχρονες πόλεις.

**Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και ενημέρωση.** Όλος αυτός ο πλούτος, όχι μόνο ο φυσικός αλλά και ο πολιτιστικός, που έχει αναπτυχθεί χάρη στη Ρεματιά, βρίσκεται σε απόσταση αναπνοής από πολλά σχολεία αλλά και από γειτονιές και έδρες συλλόγων. Οι μαθητές, αλλά και ευαισθητοποιημένοι πολίτες, έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν σε δράσεις περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ενημέρωσης που διοργανώνονται από διάφορους φορείς της τυπικής (Σχολεία, ΚΠΕ, Δ/νσεις Εκπαίδευσης) ή μη τυπικής Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (περιβαλλοντικές ΜΚΟ, σωματεία, μουσεία κ.ά.), από Δήμους ή άλλους φορείς.



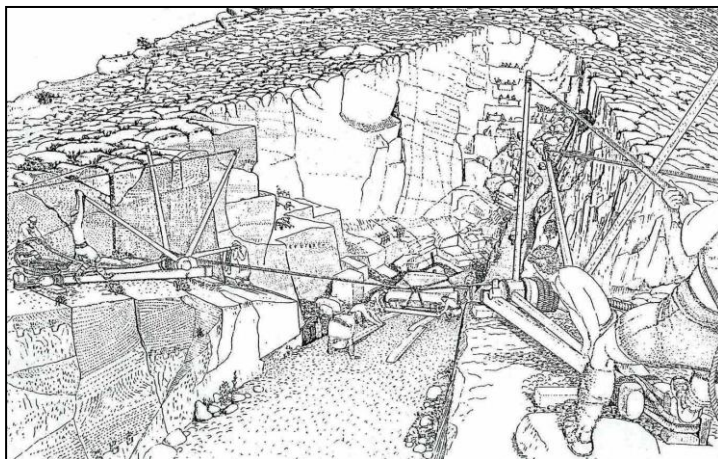
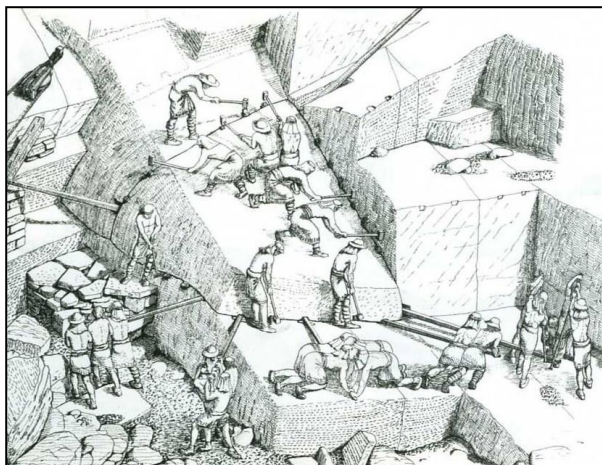
## Δ. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

*Πολιτισμός είναι ο διαρκής αγώνας του ανθρώπου προκειμένου να διαμορφώσει το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον του στο πλαίσιο μιας οργανωμένης κοινωνίας.*

### Δ1. Η ΑΡΧΑΙΑ ΛΙΘΑΓΩΓΙΑ

Η ιστορία της κατεργασίας του μαρμάρου είναι συνυφασμένη με τον ελληνικό πολιτισμό. Αρχικά η πρώτη κατεργασία πραγματοποιείται στην Νάξο τον 8<sup>ο</sup> π.Χ. αιώνα, συνεχίζεται στην Πάρο τον 6<sup>ο</sup> π.Χ. (το λατομείο είναι κοντά στο χωριό Μάρμαρα) και μετέπειτα στην Αττική. Τον 4<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ., 5 χρόνια μετά τη νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα αποφασίζουν να ανακατασκευάσουν την Ακρόπολη καταργώντας τον αρχικό ναό από πωρόλιθο με νέο Δωρικού ρυθμού από μάρμαρο. Ο Περικλής μεταφέρει τους έμπειρους Παριανούς τεχνίτες στην Αθήνα και αναζητούν λατομείο.

Το λατομείο ανακαλύπτεται στο προσκείμενο βουνό Πεντέλη στην σημερινή Σπηλιά του Νταβέλη. Η εξόρυξη του μαρμάρου γίνεται με σιδερένια ελάσματα και σφήνες χαλκού, ενώ για τη μεταφορά του χρησιμοποιούν τροχαλίες, αντίβαρα και βαρούλκα. Μυώδεις εργάτες μεταφέρουν τους μαρμάρινους όγκους από το σημείο εξόρυξης στην αρχή της επονομαζόμενης οδού της Λιθαγωγίας («Πεντελέθεν Λιθαγωγίας»).



*Πηγή εικόνων: Μανώλης Κορρές: «Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα»*

Εξειδικευμένοι τεχνίτες τοποθετούν το μαρμάρινο όγκο σε έλκηθρα και μέσω στενής και κατηφορικής λιθόστρωτης οδού μετακινούνται προς το σταθμό φόρτωσης των μεγάλων αμαξών με τη βοήθεια βοδιών ή ημιόνων με προορισμό την Ακρόπολη. Τα τμήματα του ναού είναι σχεδόν έτοιμα από το Λατομείο της Σπηλιάς. Σε όποιες τομές το μάρμαρο δεν είναι άριστης ποιότητας, το τμήμα που θα χρησιμοποιείτο για την κατασκευή του ναού εγκαταλείπεται εκεί ημίεργο. Αυτός είναι ο λόγος που μέχρι σήμερα συναντώνται στο βουνό εγκαταλελειμμένα αρχαία ημίεργα. Σύμφωνα με τον καθηγητή Μανώλη Κορρέ, τα κιονόκρανα ζύγιζαν περίπου πεντακόσια τάλαντα (12 τόνοι) και οι σπόνδυλοι κίωνων περίπου τετρακόσιους (10 τόνοι). Η αρχαία Λιθαγωγία ήταν μήκους 94 σταδίων ξεκινώντας από το λατομείο της Σπηλιάς έως και τον Παρθενώνα. Η λιθόστρωτη οδός συνέπιπτε με την σημερινή οδό Περικλέους της Νέας Πεντέλης, η οποία χρησιμοποιείτο μέχρι το 1977, οπότε έπαψαν οριστικά οι λατομικές εργασίες στην ορατή από την Αθήνα πλευρά του όρους και κατέληγε σε δύο κλάδους. Οι κλάδοι αυτοί ήταν παράλληλοι της βόρειας και νότιας πλευράς της Ρεματιάς Χαλανδρίου, περνούσαν μέσα από την Αρχαία Φλύα, την Παναγία την Μαρμαριώτισσα (αρχαίος ναός-μετέπειτα ρωμαϊκό ταφικό μνημείο) και μέσω των Λεωφόρων Μεσογειών και Βασιλίσσης Σοφίας κατέληγαν στην Ακρόπολη. Κατά τη διαδρομή τους, τόσο οι αμαξοδηγοί όσο και τα ζώα, σταματούσαν σε αρκετές πηγές και ποταμούς για να ξεδιψάσουν και να ξεκουραστούν.

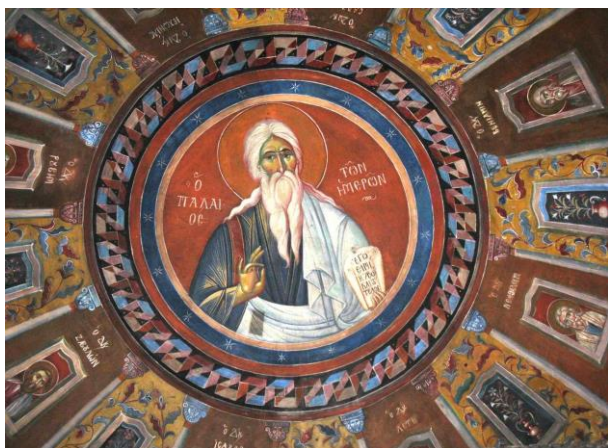
Εκτός από το ναό του Παρθενώνα, Πεντελικό μάρμαρο έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλά αρχαία μνημεία της Ελλάδας και του εξωτερικού. Μερικά από αυτά είναι το Τελεστήριο της Ελευσίνας, ο ναός του Ασκληπιού της Γόρτυνας, ο ναός του Ολυπιού Διός και σύμφωνα με τον Πλούταρχο στα χρόνια του Δομιτιανού Αυγούστου κατασκευάστηκαν από Πεντελικό μάρμαρο οι κίονες του ναού του Δία στο Καπιτώλιο της Ρώμης.

Στην αρχαία εποχή, 800 μέτρα πάνω από το αρχαίο λατομείο, εγκαθίσταται εντός της Σπηλιάς το Νυμφαίο (αρχαίο μαντείο) που αφιερώνεται στην λατρεία των Νυμφών (γυναικείων θεοτήτων) από τους λατόμους και αποτελεί τόπο ξεκούρασης από την κοπιαστική δουλειά τους, όπου στις σκιές των σταλαγμιτών του σπηλαίου έβλεπαν μορφές των Νυμφών σε διάφορες στάσεις. Τις πρόχειρες καλύβες που έμεναν οι αρχαίοι λατόμοι θα χρησιμοποιήσουν κατά τους βυζαντινούς χρόνους οι χριστιανοί ασκητές και από τότε το Πεντελικό ονομάζεται όρος των Αμώμων (αμόλυντων).

Επειδή η ιστορία κάνει κύκλο, πάλι Κυκλαδίτες λατόμοι θα έρθουν στην Πεντέλη για να κατεργαστούν το μάρμαρο τον 20<sup>ο</sup> αιώνα, αλλά οι συνθήκες εργασίας τους δεν διαφέρουν και πολύ από αυτή των αρχαίων προγόνων τους. Στη νεότερη εποχή με Πεντελικό μάρμαρο έχουν κατασκευασθεί η Ακαδημία Αθηνών, η Εθνική Βιβλιοθήκη, το Πολυτεχνείο, η είσοδος του Ζαπτείου, το Καλλιμάρμαρο.

## Δ2. ΑΞΙΟΛΟΓΑ ΚΤΙΡΙΑ ΠΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΝΤΕΛΗ

Την εποχή του βυζαντινού (9<sup>ος</sup> -11<sup>ος</sup> αιώνας) στην Πεντέλη βρίσκουν καταφύγιο πολλοί ασκητές και μοναχοί και το βουνό χαρακτηρίζεται όρος των Αμώμων. Οι μοναχοί αργότερα ιδρύουν μονές όπως: του Αγίου Νικολάου Καλισσιών, της Νταού Πεντέλης και της Μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πεντέλης. Η Μονή Ταώ (παράφραση **Νταού Πεντέλης**) Παντοκράτορος Σωτήρος Ιησού Χριστού οικοδομείται πάνω σε ερειπωμένο ναό του 12<sup>ου</sup> αιώνα από τον Νικόλαο Καμάτηρο, γόνο βυζαντινής οικογένειας. Το έτος 1680, ημέρα του Πάσχα, επιδρομείς αποβιβάζονται κάπου κοντά στην Πεντέλη. Εκμεταλλευόμενοι την ιδιαιτερότητα της ημέρας και υποβοηθούμενοι από ένα ντόπιο οδηγό, φτάνουν στη μονή Ταώ, όπου κατασφάζουν όλους τους μοναχούς πλην ενός, ενώ ο ηγούμενος θανατώνεται μαρτυρικά κάτω από ένα δέντρο δάφνης. Οι ομαδικοί τάφοι με τα οστά των σφαγιασμένων μοναχών εντοπίζονται μόλις το 1965. Κανείς δε γνωρίζει τις λεπτομέρειες, όμως η παράδοση αναφέρει ότι οι επιδρομείς είχαν οδηγηθεί εκεί από άγνωστο εντολέα, με αποκλειστικό σκοπό τον αφανισμό τους. Η Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Πεντέλης ιδρύθηκε το 1576 από τον επίσκοπο Χαλκίδας Τιμόθεο.



Αγιογραφία από τη Μονή Κοιμήσεως



Το Καστέλο της Ροδοδάφνης

Άλλα αξιόλογα κτίρια είναι: η εκκλησία των Αγίων Ασωμάτων, το Καστέλο της Ροδοδάφνης ή Παλάτι της Δούκισσας της Πλακεντίας, η οικία Plaisance, ο Πύργος Tourelle και το Αστεροσκοπείο (χτισμένο το 1937).

## Δ3. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ

Το Χαλάνδρι, η “Αρχαία Φλύα”, περιγράφεται από τον Πausανία στα “Αττικά” για τους ναούς και τους βωμούς της. Ο Ησύχιος αναφέρεται στην ονομασία “Φλύα” που προέρχεται από το ρήμα “φλει” και το οποίο σημαίνει “ευκαρπεί”, καθώς η γη των Χαλανδραίων είναι πλούσια σε βλάστηση. Πιθανότατα, η περιοχή κατοικούνταν από τη νεολιθική εποχή, με ενδείξεις εποικισμού κατά την περίοδο της Χαλκοκρατίας (2600-2000 π.Χ.) και την Υστεροελλαδική Εποχή (1550-1100 π.Χ.) ενώ νεότερες ανακαλύψεις δείχνουν ότι ο αρχαίος οικισμός ήταν αγροτικός και αστικός, γύρω από το σημερινό κεντρικό Χαλάνδρι και μάλιστα και πολύ πλούσιος. Κατά το 500 π.Χ. ο μεγάλος διανοητής και πολιτικός Κλεισθένης ιδρύει την Αθηναϊκή Δημοκρατία και από τους 13 Κεκρόπιους δήμους ο ένας ήταν της αρχαίας Φλύας, που εκτείνεται έως τη Φιλοθέη, το Ψυχικό, τα Βριλησσία και την Αγία Παρασκευή. Δύο μεγάλα ρέματα διέσχιζαν τον αρχαίο δήμο: Ο Βριλησσός, δηλαδή η σημερινή ρεματιά του Χαλανδρίου και ο Αττικός Κηφισός (στην οδό Σαρανταπόρου). Στους Κλασσικούς χρόνους εμφανίζεται ως τόπος επιφανών πολιτών όπως ο Ευριπίδης και ο Θεμιστοκλής, ενώ κατά τους Ρωμαϊκούς και Πρωτοχριστιανικούς χρόνους λεηλατείται και ερημώνεται. Το 2009 έγινε η ανακάλυψη στο οικόπεδο της Λ. Πεντέλης 133, τμήματος 20 μέτρων της αρχαίας λιθαγωγίας των μαρμάρων των λατομείων της Πεντέλης. Επίσης, στο υπόγειο της οικίας επί της οδού Ηρακλείου 3-5, βρέθηκε επιγραφή «Μνησαρχίδης ο Φλύσιος», που ήταν το όνομα του πατέρα του μεγάλου τραγικού ποιητή Ευριπίδη (γεννημένου το 480 π.Χ.). Το σημερινό όνομα το πήρε μάλλον από κάποιον τούρκο ή αρβανίτη γεωκτήμονα χαλά (θείος) σαν πρώτο συνθετικό και την τούρκικη λέξη ντερέ (ρέμα), χαλαντερέ, με παραφθορά χαλάνδρι ή από τη βυζαντινή λέξη που σήμαινε κλίνη, μοναχική καλύβα κ.λ.π.



Το χαμηλότερο υψόμετρο του Δήμου είναι στη Λεωφόρο Κηφισίας (50 μ.), ενώ το υψηλότερο στα όρια με τα Βριλήσσια (250 μ.). Όσον αφορά στην ιστορική εξέλιξη των πόλεων (ανάμεσα σ' αυτές και του Χαλανδρίου) ο Αριστοτέλης Προβελέγγιος πολύ σοφά είπε: «Η ιστορία των πόλεων είναι η ιστορία της ανθρωπότητας. Μέσα από την μορφή που διατηρεί κάθε πόλη, διαβάζεις τις αξίες, την παράδοση, τον πολιτισμό που την δημιούργησε. Τα κίνητρα των ανθρώπων, τον σεβασμό ή την ασέβεια, το θάρρος ή τον εγωισμό αυτών που την κατοίκησαν και την κατοικούν».



*Αεροφωτογραφία του Χαλανδρίου (διακρίνονται η Ρεματιά και η Α. Πεντέλης στο πάνω μέρος) μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Πηγή: Γ.Υ.Σ.)*

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ο πληθυσμός του Χαλανδρίου υπερτριπλασιάστηκε (από 1.897 κατοίκους το 1920 έφτασε τους 6.882 το 1928). Στη δεκαετία του 1930 απαλλοτριώθηκαν εκτάσεις γης γύρω από τις όχθες της ρεματίας και κτίστηκαν 62 πέτρινα σπίτια με δύο δωμάτια το καθένα. Εκεί εγκαταστάθηκαν 70-80 οικογένειες προσφύγων, ενώ πολλοί εξακολουθούσαν να κατοικούν στις παράγκες του πρώτου συνοικισμού, που είχαν εγκατασταθεί κάτω από την κεντρική πλατεία. Παράλληλα όμως κάποιοι αστοί, είτε πρόσφυγες, είτε Αθηναίοι, χτίζουν την εποχή εκείνη (μεταξύ του 1920-1930) γύρω από την παραρεμάτια περιοχή μερικά από τα ωραιότερα νεοκλασικά, μεταξύ αυτών και το Καρέλλειο Γηροκομείο. Το 1997 για πρώτη φορά το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. δια του αρμόδιου τμήματος των παραδοσιακών οικισμών κηρύσσει 26 κτίρια ως αξιόλογα - διατηρητέα στο Δήμο Χαλανδρίου, κτίρια της εποχής του μεσοπολέμου (1920-1935). Τέλος στο Φ.Ε.Κ. 126/18-2-99, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, το Καρέλλειο Γηροκομείο του Χαλανδρίου (Ηρώδου του Αττικού και Αφροδίτης) κηρύσσεται διατηρητέο με το σκεπτικό της απόφασης να αναφέρει ότι «αφ' ενός είναι συνδεδεμένο λειτουργικά και δομικά με τη ζωή του προαστίου και την κοινωνική πολιτική στην μεταπολεμική Αθήνα και αφ' ετέρου είναι σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής ως κτίριο ειδικής λειτουργίας».

**Η κήρυξη κτιρίων ως διατηρητέα** επιβάλλει συγκεκριμένους κώδικες και κανόνες λειτουργίας των κτιρίων π.Χ. απαγορεύεται κάθε αφαίρεση, αλλοίωση ή καταστροφή τόσο των επί μέρους αρχιτεκτονικών ή καλλιτεχνικών διακοσμητικών στοιχείων τους, όσο και του κτιρίου συνολικά. Επίσης, απαγορεύεται η τοποθέτηση φωτεινών επιγραφών ή διαφημίσεων και για οποιαδήποτε εργασία ή επέμβαση στο εσωτερικό-εξωτερικό των κτιρίων απαιτείται έγκριση της Επιτροπής Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου (Ε.Π.Α.Ε.). Μερικά από αυτά είναι :

**Κ. Βάρναλη 5:** Μονώροφο κτίριο με δώμα και στέγη. Νεοκλασικό της αρχής του 20<sup>ου</sup> αιώνα, υπερυψωμένο με υπόγειο. Αξονική συμμετρία ως προς τη διάταξη των ανοιγμάτων. Τα ανοίγματα είναι ξύλινα γαλλικού τύπου και τονίζονται με ευθύγραμμη επίστεψη. Χαρακτηριστικό του η είσοδος, που έχει σιδερένιο περίτεχνο στέγαστρο και η πόρτα που είναι ξύλινη ταμπλαδωτή με φεγγίτες. Το γείσο του κτιρίου κοσμείται από χαρακτηριστική οδοντωτή ταινία. Η τετράρριχη ξύλινη κεραμοσκεπή καταλήγει σε ακροκέραμα. Το κτίριο διατηρείται σε καλή κατάσταση χωρίς μορφολογικές αλλοιώσεις.

**Ανδρούτσου 4 και Καποδιστρίου:** Διώροφη κατοικία του 1930 με αξονική συμμετρία ως προς τη διάταξη των ανοιγμάτων στις όψεις. Τα ανοίγματα είναι ξύλινα γαλλικού τύπου και τονίζονται από διακοσμητικό πλαίσιο. Το κτίριο καλύπτεται από ξύλινη κεραμοσκεπή. Το κτίριο μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο, τον κήπο με τους δύο μεγάλους φοίνικες, ο μανδρότοιχος και η σιδερένια ανλόπορτα είναι τυπικό δείγμα μεγαλοαστικής εξοχικής κατοικίας της εποχής της. Το κτίριο είναι σε καλή κατάσταση.

**Ανδρούτσου 8 και Κανάρη:** Τριώροφο κτίριο του 1930-35. Το κτίριο αρχικά πρέπει να ήταν διώροφο, αλλά η προσθήκη κατ' επέκταση ισόγειου και καθ' ύψος αλλοίωσαν μορφολογικά την αρχιτεκτονική. Τα ανοίγματα είναι ξύλινα γαλλικού τύπου και παρουσιάζουν αξονική συμμετρία ως προς τη διάταξή τους. Το κτίριο καλύπτεται με κεραμοσκεπή που προεξέχει

**Ηρώδου του Αττικού, Αφροδίτης και Δάσους:** Καρέλλιο γηροκομείο. Τριώροφο κτίριο του Μεσοπολέμου (1930), που λειτούργησε πρώτα ως ξενοδοχείο με εκλεκτικιστικά στοιχεία. Αξονική συμμετρία των ανοιγμάτων στις όψεις του κτιρίου, μικροί εξώστες με σιδερένια γραμμικής μορφής κιγκλιδώματα καθώς και σκεπαστές βεράντες (loggia). Η απόληξη του κτιρίου είναι συμπαγές στηθαίο με κολώνες. Η πόρτα εισόδου είναι ξύλινη ταμπλαδοτή με φεγγίτες. Αξιόλογος ο περιβάλλον χώρος κατάφυτος από πεύκα. Το κτίριο χρήζει επισκευής και ανακατασκευής, που ξεκίνησε μεν αλλά δεν ολοκληρώθηκε.



Νεοκλασικό οδού Καποδιστρίου



Νεοκλασικό οδού Ακακίων

**Ακακίων 2:** Διώροφη κατοικία του 1920-30. Χαρακτηριστικός τύπος εξοχικής κατοικίας που κατασκευάζουν οι πρόσφυγες μετά το 1922 κατ' αναλογία αυτών της Μ. Ασίας. Οι στέγες είναι τετράρριχτες, προεξέχουν και στηρίζονται σε ξύλινα φουρούσια. Αξονική συμμετρία των ανοιγμάτων ως προς τη διάταξή τους, που είναι γαλλικού τύπου. Στον Β' όροφο δημιουργούνται μικροί εξώστες από μετόν με σιδερένια κάγκελα γραμμικής μορφής, ενώ το γείσο του κτιρίου κοσμεύεται από ταινία με τραβηχτά κύματα. Το κτίριο δεν έχει υποστεί μορφολογικές αλλοιώσεις.

**Κοραή 18:** Διώροφη κατοικία με υπόγειο του 1920-30. Λειτούργησε ως εξοχική κατοικία. Παρουσιάζει αξονική συμμετρία ως προς τη διάταξη των ανοιγμάτων. Στον Α' όροφο δημιουργούνται μικροί εξώστες και χαρακτηριστικό του κτιρίου είναι οι τετράρριχτες κεραμοσκεπές του, που προεξέχουν και στηρίζονται σε ξύλινες αντηρίδες. Το κτίριο διατηρείται σε καλή κατάσταση.

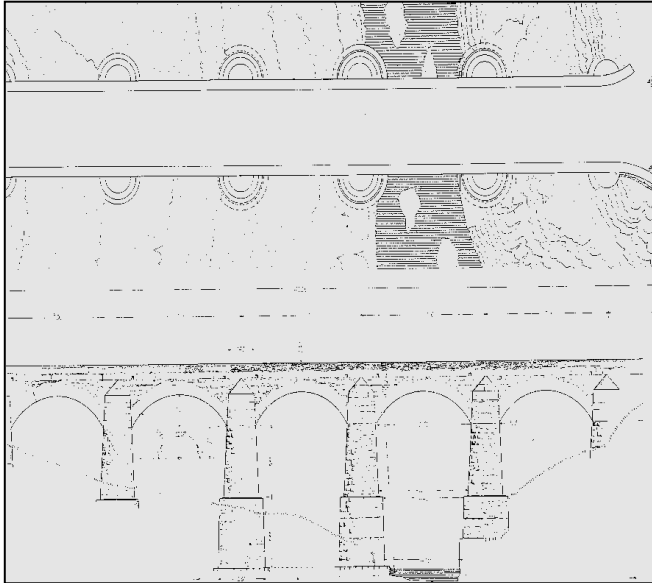
**Προφήτη Ηλία 9 και Μπότσαρη:** Μονοκατοικία του 1930. Σ' αυτό το σπίτι έζησε η διάσημη πιανίστα Τζίνα Μπαχάουερ, γι' αυτό αποκτά αξία και τον χαρακτηρισμό ως διατηρητέου. Όμως χρήζει άμεσης επισκευής.

#### Δ4. Η ΔΟΥΚΙΣΣΑ ΤΗΣ ΠΛΑΚΕΝΤΙΑΣ

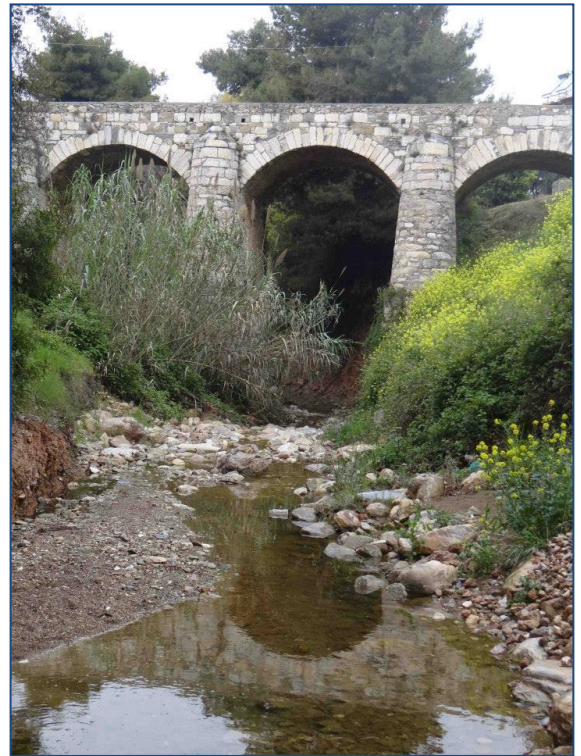
Το 1785 γεννιέται στη Φιλαδέλφεια της Αμερικής η Σοφία Ντε Μαρμπούα, κόρη Γάλλου διπλωμάτη. Το 1802 παντρεύεται τον στρατηγό του Μ. Ναπολέοντα Κάρολο Λεμπρέν, Δούκα της Πλακεντίας (περιοχή κοντά στον ποταμό Πάδο της Ιταλίας) και από το γάμο της απέκτησε μια κόρη την Ελίζα. Μετά τη διάλυση του γάμου της και επηρεασμένη από τα φιλελληνικά ρεύματα που επικρατούν στο Παρίσι έρχεται στο Ναύπλιο το 1831 και βοηθάει τον αγώνα των Ελλήνων για την απελευθέρωση. Το 1834 εγκαθίσταται μόνιμα στην Αθήνα, όπου αγόρασε μεγάλες εκτάσεις στην Πεντέλη. Το 1840 αποφασίζει να κτίσει δύο μέγαλα: ένα στην Πεντέλη (το μεγαλοπρεπές «Καστέλο της Ροδοδάφνης») και το άλλο εκεί που σήμερα στεγάζεται το Βυζαντινό Μουσείο σε σχέδια του νέου συντρόφου της και αρχιτέκτονα Κλεάνθη. Το 1836 ταξιδεύει στη Μέση Ανατολή μήπως και γιατρευτεί η κόρη της από την φυματίωση που υπέφερε, αλλά τελικά πεθαίνει στην Βηρυτό. Μη θέλοντας να το δεχτεί, ταριχεύει την κόρη της και την διατηρεί στο σπίτι της. Το 1847 ξεσπά πυρκαγιά στο παλάτι της στην Αθήνα και μαζί με το σπίτι της καίγεται και το ταριχευμένο κορμί της κόρης της. Τελικώς, το 1854 χτυπημένη σκληρά από τη μοίρα πεθαίνει και η ίδια από ύδρωπα και θάβεται δίπλα στο ανάκτορο της στην Πεντέλη.



## Δ5. ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ SOPHIE de MARBOIS (1841-42)



Κάτοψη και πρόοψη του γεφυριού (Μ.Κορρές)



Είναι πεντάτοξο κτίστηκε με χρήματα της Δούκισσας της Πλακεντίας με σχέδια του γεωμέτρη-μηχανικού Αλεξάνδρου Γεωργαντά και στόχο είχε να εξυπηρετήσει τη μεταφορά του μεγάρου των Ιλισίων (Βυζαντινό Μουσείο). Έχει μήκος 40 μ., ωφέλιμο πλάτος 3,50μ. και ολικό ύψος 10 μ. Ο Καμπούρογλου το 1923 επισκεπτόμενος τη γέφυρα γράφει γι' αυτήν "και είναι όντως απρόοπτη θελκτική η συνάντηση εντός δασωδών εις την φυσικήν κατάσταση εκτάσεων αφελούς και απλής αλλά πάντοτε ποιητικής γέφυρας. Ότι όμως εκπλήσσει είναι η μεγαλειώδης και αιωνόβιος πολύτοξος γέφυρα, η προορισμένη δια την από του ορυχείου του όρους μεταφορά μαρμάρων εις Αθήνας". Η επίστευη από τα αρχικά στηθαία έχει λεηλατηθεί. Τα τόξα έχουν ακτίνα ίση με 3 μ. και η καμάρα τους έχει μήκος γωνίας 120° αντί του συνηθισμένου ημικυκλίου. Το γεφύρι αυτό είναι πάνω στον ίδιο άξονα της αρχαίας λιθαγωγίας, καθόσον οι αρχαίοι λατόμοι ακολουθούσαν την βόρεια και νότια πλευρά της Ρεματιάς Χαλανδρίου, γιατί στη διαδρομή έπρεπε να σταματούν τα ζώα και να δροσίζονται.

### III. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ - ΕΝΕΡΓΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΡΕΜΑΤΙΑ

Το 1995 με το Π.Δ. 659 η κοίτη, τα πρανή και οι παραρεμάτιες εκτάσεις του χειμαρικού ρέματος Πεντέλης-Χαλανδρίου χαρακτηρίζονται ως προστατευόμενη περιοχή και τοπίο. Για την προστασία της Ρεματιάς δραστηριοποιούνται εδώ και δεκαετίες πολίτες και σύλλογοι όπως ο Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος & Ρεματιάς (<http://sosrematia.blogspot.gr>), το Σώμα Εθελοντών του Δήμου Χαλανδρίου κ.ά. Σήμερα δραστηριοποιούνται πολλοί ακόμα φορείς, σωματεία και πλήθος ενεργών πολιτών.

*«Λευκόπεπλα ξανοίγονται τα πλάτη  
νύφη η Πεντέλη εδώ και δίπλα γυρτός  
- λες και κοιτάζει μ' ένα κρυφής αγάπης μάτι -  
ο Υμηττός ...»*

Μιλτιάδης Μαλακάσης: «Τραγούδι των Αθηνών», 1896

Συγγραφή, επιλογή κειμένων, φωτογραφίες: **Βασίλης Κωνσταντινίδης** (Γεωλόγος – MSc Ωκεανογραφίας) & **Θεμιστοκλής Σμπαρούνης** (Βιολόγος – MSc Οικολογίας), εκπαιδευτικοί του ΚΠΕ Αργυρούπολης.







Πεντέλη



ΒΡΙΑΛΗΣΣΟΣ



Σύλλογος Προστασίας  
Περιβάλλοντος & Ρευματιάς  
Πεντέλης - Χαλανδρίου



# 1<sup>η</sup> διάσχιση Ρεματιάς Χαλανδρίου-Πεντέλης



## Κυριακή 5 Ιουνίου

**Ο Βριλησσός και ο Σύλλογος Ρεματιάς Πεντέλης  
Χαλανδρίου θα περπατήσουν στη Ρεματιά Πεντέλης!**



Χαλάνδρι

Συμμετέχουν & Στηρίζουν οι δήμοι Βριλησσιών, Χαλανδρίου & Πεντέλης

